

Presidendi säilmete kodumaa mulda sängitamisest möödub 25 aastat

Geneetilisel tuvastamise meetodil kindlaks tehtud Konstantin Pätsi põrmu ümbermatmine toimus perekond Pätsi rahulasse Tallinna Metsakalmistul 1990. aasta 21. oktoobril.

Kümnete aastate tagused mälestused

30. juulil 2014 Konstantin Pätsi kalmu. Foto: Urmas Saard

Mäletan hästi '88-ndat rahvusliku ärkamise aastat Tallinna lauluväljakul, kui laulukaare all ajaloolist kõnet pidanud Eesti Muinsuskaitse Seltsi esimees Trivimi Velliste nõudis selgesõnalist vastust küsimusele: kuhu on stalinistid matnud meie kunagised riigijuhid? Me tahame nende haudadele lilli viia!

Meeles on ka Eesti Televisiooni saade, mida juhtis vist Rein Karemäe. Telesaates selgitasid okupatsioonirežiimi endised julgeoleku ohvitserid, reservmajor Henn Latt ja erualampolkovnik Valdur Timusk põhjust, miks nad soovisid leida Eesti esimese presidendi säilmeid. Olin hämmeldunud, sest Timuskiga olin sunnitud ühel korral pikalt vestlema Akadeemia tänaval asunud Pärnu Sidesõlme ülema kabinetis, mille Tuisk jutuajamise ajaks väljastpoolt lukku keeras. Rahulikult ja veidi pikaldaseltki, mõttlikult pahvis Timusk sigareti sigareti järel. Hing oli suitsust kinni jäämas ja silmad vesitsesid, kui kuulasin tema selgitust sellest, et julgeolekuorgan ei tegele loosungitega, vaid tegeliku eluga ja kindlasti ei tuleks mulle kasuks, kui kohtumisest julgeolekutöötajaga kellelegi räägiksin. Paraku ei võtnud ma hüva nõu kuulda ja võibolla seepärast jäigi viisakas kohtumine viimaseks.

Mees (mehed) uues tegelikkuses

Näha sama meest teist korda aastaid hiljem uuesti ja pealegi teleris rääkimas, president Pätsi vastu huvi tundmas, oli muidugi üsna üllatav. Mehed rääkisid veenval ilmel, et otsivad presidendi matmispaika ilma kelleltki vastavat käsku saamata, oma kulu ja kirjadega. Otsimise huvi põhjendati inimliku sooviga väheselgi määral heastada kaaslaste tekitatud ülekohut meie riigi presidentidele. Nimetati sedagi, et Pätsi otsustav tegevus hoidnud ära 1934. a fašistliku riigipöörde.

Raha kokkukraapimiseks olevat Latt käinud turul tilli, porgandit, kartulit ja teisi saadusi müümas. Latt sõitis koos Timuskiga 1988 a viinakuul otsinguretkele oma Moskvišiga, millega saabuti pärast aega nõudvaid küsitlusi ja erinevate inimestega kohtumisi Buraševo külla, mis jääb Tverist 15 km eemale.

Lõpuks läks meestel korda kohtuda presidendi viimase raviarsti Ksenija Gussevaga, kes oli töötanud sealse psühhoneuroloogia haiglas. Arst oli siis juba mõned aastad üle kaheksakümne, kuid imetlusväärselt hea mälu, ühtlasi ääretult intelligentne. Gusseva jutustanud, et pärast Pätsi surma haiglas läinud ta pearsti veenma vajadusest matta Eesti Vabariigi president auväärsel viisil, ülikonnas ja kirstus.

Kepi toel kõndinud eakas naine juhatas uurimisretkelised küll õigele kalmistule, aga päris täpset matmispaika ta enam näidata ei osanud. Kogu toimingut aitas keegi kohalik mees videokaameraga jäädvustada. Videosalvestus anti üle pojapoeg Matti Pätsile.

Muinsuskaitse seltsi jätkamisel

Edasi toimetas juba Eesti Muinsuskaitse Selts. Vaatamata poliitilistele võngetele võis siis veel idapiiri takistamatult läbida. Seltsi ettevõtmisel käidi 1989. ja 1990. a suvel Buraševo surnuaial. Suuresti tänu glasnostile ja perestroikale kohtlesid kohalikud inimesed eestlaseid abivalmilt, kuid alles 46 haua avamise järel läks täkkesse presidendi oletatavate säilmete jälile jõudmine. Luud kaevati välja jaanilaupäeva eelsel päeval 1990. Geneetilise analüüsi tulemusena võis kindlalt väita, et Pätsi maised jäänused on viimaks avastatud paigast, mille läheduses president oma viimast eluaastat veetis.

Tulemuslikult lõppenud otsingule aitas kindlasti kaasa tollal Eestis valitsenud püsiv huvi ajaloo vastu. Rahvas kujutas Pätsi omariikluse sünonüümuna. Auväärse ümbermatmise talituse heaks kordaminekuks panustasid ilma tasu küsimata mitmed ühiskondlikud organisatsioonid, üksikisikud ja riigiasutused. Olenemata KGB töötajate tegelikest motiividest, osutasid nad oma käiguga Buraševosse hindamatu teene Pätsi matmispaiga leidmisel.

De mortuis nil, nisi bene

Esiteks valitses Päts Eestit üle poole esimese iseseisvuse ajast, mis andis talle kindlasti kõige teenekama tegelase tiitli iseseisva Eesti ajaloos, kuid jättis ta vastakuti ka samavõrd suure vastutusega

.Konstantin Pätsi kunagise kodutalu õuele püstitasid Kloostrimetsa muinsuskaitseklubi ja Tallinna Botaanikaäed 1989. a 30. juulil mälestuskivi, mis meenutab okupantide vägivaldset presidendi kodumaalt välja saatmist. Mullu 30. juulil ütles Andres Tarand Eesti esimese presidendi kalmul, et surnutest räägitakse ainult head: „*De mortuis nil, nisi bene.*” Siiski leidis ta ilusas reeglis erandeid, mille kutsuvad esile poliitikud, varem ka kuningad, väe- ja teised pealikud. Pärast surma kaaluvad nende tegusid ajaloolased, kes leiavad head ja halba, mis omakorda ei pruugigi osutada lõplikuks tõeks. „Heal juhul on see liikumine tõesema poole ja peabki nii olema, muidu jõuaksime suure naabri presidendi maksimi juurde. Ta on korduvalt hukka mõistnud „ajaloo ümberkirjutamise”. See tähendab omakorda, et kui ajalugu kord juba on võltsitud, siis see peakski võltsituks jääma. See nõuab meilt suhtumist, et kuitahes teravaks ajaloolaste vaidlused vahel ka ei läheks ja meie arvamusi ja eelarvamusi ei puudutaks, peab ühiskond tagama ajaloolastele töörahu. Küllap siis ka terad sõkaldest eraldatakse,” arutles Tarand, kes ilma üksikasjadesse sekkumata väljendas Pätsi puhul kahte veendumust.

„Esiteks valitses Päts Eestit üle poole esimese iseseisvuse ajast, mis andis talle kindlasti kõige teenekama tegelase tiitli iseseisva Eesti ajaloos, kuid jättis ta vastakuti ka samavõrd suure vastutusega.” Teisena leidis Tarand, et kõige enam kritiseeritud sammud II maailmasõja alguses on põhjendatud üksnes Eesti au ja ilu seisukohalt. „Kuid mistahes muud lahendused poleks suutnud Eestit tollases geopoliitilises seisus sõjast kõrvale hoida ning kõik hinnangud ohvrite arvu ja sõjakahjude suuruse kohta, millelega väga palju tegeldi nii siin- kui sealpool Läänemerd, jäävadki spekulatsioonideks, kuna realiseerus, nagu ikka, ainult üks variant.”

Urmas Saard